

Kōjeram̊man ko an Jeje ko Rekwojarjar

Eltör D. Todd Christofferson

Jen Joñoul Ruo Rijjilōk ro

Köttōpar eo ełaptata an aolep jeje ko rekwojarjar ej ñan kobraj jetōb ko ad kōn tōmak kōn Anij Jemed im Nejin, Jisōs Kraist.

Ilo Oktoba 6, in iiō eo 1536, juōn armej kar kakkure kar bōke jān juōn jikin kalbuuj ilo Vilvoorde Castle iturin ḥok Brussels, Belgium. Iturinḥok juōn iiō im jimettan, em̊maan eo eaar eñtaan ilo juōn ruum̊ in kalbuuj ejenolq̊ emarok, im mōlawi. Kiiō itulikin jikin kalbuuj eo, rikalbuuj eo kar lukōje ñan juōn joor. Eaar wōr an iien ñan kōm̊mane jar eo an ilo kołap āliktata, “Irooj kōpell̊ok mejān kiiñ in England eo,” innem kar kuul būruwōn. Ejjab etto, ānbwin in kar tile ilo joor eo. Wōn kar em̊maan in, im ta kar nana eo an ñan jim̊or riutiej ro an kien im kabuñ kar kakkure e? Etan eaar William Tyndale, im nana eo an ñan kar ukōt im jei Baibōl eo ilo kajin Pālle.

Tyndale, eaar lotak ilo England ilo tōre eo Columbus ekar ejerakrōklok ñan laj ko rekāäl, ekar jikuul ilo Oxtord im Cambridge innem kōnke ej juōn uwaan Catholic Priest. Lein ekar jelā ke eļōn ruwalitōk kajin ko eļap an jelā, ekoba Greek, Hibru, im Latin. Tyndale ekar rijikuul eniknik kōn Baibōl, im kōwaan jelālōq̊jeñ eo an kōn jeje ko rekwojarjar bwe ekar kōm̊man jim̊or pris ro im likūt boktak ko an armej ippān. Ilo juōn eñjake eo oktak ippān juōn ian pris ro ej jum̊ae ḥae likūt jeje ko rekwojarjar ñan pein juōn rikamakoko, Tynade kar badikdik, “Elaññe Anij enaaj kōjparok iō, imaroñ kar kōm̊mane juōn laddik eo aj kattōr waan jerbal killep ko maroñ jelā elap kōn Jeje ko Rekwojarjar jen Pope!”

Lein ekar etale ilo an kōwāppen ritōl ro an kabuñ ñan kōboojuon ukokok kōn Baibōl ilo kajin pālle bwe ren remaroñ riit e im kōjerbale ilo naan in Anij. Kajjitōk eo an ekar jab weppen kōn lōmnak ko an armej ro ñan kōmeleleik deļōn eo ñan jeje ko rekwojarjar jen kajojo “bōōr ko ami im̊aan piik ko” (Matu 7:6).

Mekarta Tyndale eaar ioon abañ ko kōn jerbal in ukok. Ilo 1524, ear ilok ñan Germany iumin āt ko rejjab jim̊we ijo eaar jokwe ie aolep iien ko in an kitilekek iumin men ko rejjab oktak kamijak ilo kalbuuj. Jen jipañ eo an kamictee eo mottan, Tyndale ej aikuj kar kwałq̊ ukok in pellā eo ilo kallimuur ekāäl im tokālik kallimuur mokta. Baibōl ko rekar kqot̊i ḥok ñan England, ijo rekar ḥap aer aikuji eļap wōnāān jen ro remaroñ būki. Mekarta, iloan jilu iiō ko an kar Tyndale kar mej, Anij ekar jouj im kōpell̊ok mejān Kiiñ Henry VIII, im ippān jeje eo kar ḥa etan “Great Bible,”

jeje ko rekwojarjar ilo English rekar jino jeje ñan aolep armej. Jerbal ko an Tyndale rekar erom pedped in English eo an Baiböl tokālik, enañin aoleper kar kile jen King James Version.¹

William Tyndale eaar jab eo m̄oktata ak āliktata in ro ilo elōñ epepen ko im kajin ko kar karmejete, jekdoon ñan tōre in mej eo, ñan bōktok naan eo an Anij jān ittiño. Jej muri ñan er aolep juōñ likjab eo eļap kōn kam̄oolol. Jej muri em̄ool eļaplōk jān likjab eo ñan ro me remool raar ɻooki im kōjparok naan ko ilo aolepen iiō ko, emakijkij kōn jerbal eo etiljek im karmejete— Moses, Aiseia, Abraham, Jon, Paul, Nipai, Mormon, Jospeh Smith, im ebar lōñ. Ta eo raar jelā kake kōn aorōk eo an jeje ko rekwojarjar me jej barāinwōt aikuj ñan jelā? Ta eo armej in England ilo 16th epepen eo, ro raar kōllāik wōnāān ko rellap im bōk ioer make eļap kauwōtata ko ñan maroñ kōjerbal juōñ Baiböl, melele bwe jej aikuj barāinwōt jelā?

Ejjab etto m̄okta jān an mej, rikanaan Alma eaar ɻoke ilo an leļok ɻook ko rekwojarjar an armej ro doon ñan ɻaddik eo nejin, Hilamōn. Eaar kakememej Hilamōn bwe jeje ko rekwojarjar eaar “kōlaplōk ememej eo an armej rein, aaet, im kareel buruōn elōñ kōn bōd in iał ko aer, im kar bōktok er ñan jelāļokjeñ eo kōn aer Anij ñan lōmōr eo an elōñ jetōb” (Alma 37:8). Eaar jiroñ Hilamōn ñan kōjparok ɻook ko bwe kōn er Anij emaroñ “kwaļok tok An kajoor ñan epepen ko tokālik” (Alma 37:14).

Kōn jeje ko rekwojarjar, Anij ej ilo m̄ool, “kwaļok kajoor eo an” ñan lōmōr im kautiej ajri ro Nejin. Kōn naan eo An, āinwōt an Alma kar ba, E ej kōlaplōk ememej eo ad, ej kajimwe jab m̄ool im bōd, im ej bōtkok ñan kōj ñan ukweļok im ñan lemōñōñō ilo Jisōs Kraist, ad Ripinmuur.

Jeje ko rekwojarjar rej Kōlaplōk Ad Ememej

Jeje ko rekowjarjar rej kōlaplōk ad ememej ilo jipañ kōj aolep iien ñan kememej Irooj im kadkad eo ad ñan E im Jemed. Rej kakememej kōj kōn ta eo jaar jelā ilo mour eo m̄okta. Im rej kaitoklōk ad ememej ilo bar juōñ jōkjōk kōn katakin kōj kōn epepen ko, armej ro, im iien ko me jaar jab eñjake kōj make. Ejjeļok iaad eaar pād ñan lo jepelōk an Lojet Ekūlmūr im ilōk ippān Moses ikōtaan dān ko ñan turājet eo juōñ. Jaar jab pād ijo ñan roñjake Sermon eo ioon tol eo, ñan lo Lazarus kar jerkak jān mej, ñan lo eñtaan eo an Rilōmōr eo ilo Gethsemane im ioon debwāäl eo, im jaar jab, ippān Mary, roñjake enjeļ ro ruo kam̄ool ilo lōb eo ejjeļok kobban me Jisōs eaar jerkak jān mej. Kwe im Na kar jab wōnmaanļok juon ilōk juon ippān jarlepju eo ilo āne in Bountiful ilo kūr eo an kar jerkakpeje Rilōmōr eo ñan eñjake jenkwān dila ko im kwaļ neen kōn dān in jañ ko aer. Jaar jab bukwelōlō iturin Jospeh Smith ilo Buki wōjke ko Rekwojarjar im kalimjōk Jemen im Nejin. Mekarta jej jelā aolep men kein im eļap, eļaplōk kōnke ewōr ɻook an jeje ko rekwojarjar ñan kōlaplōk ad ememej, ñan katakin ta eo jaar jab jelā.

Im ilo an men kein deļoňe ḥōmṇak im būruwōd, tōmak eo ad ilo Anij im Nejin Ejitōnbōro ej le okran.

Jeje ko rekwojarjar rej barāinwōt kōlapłok ad ememej kōn jipań kōj jab meļokłok ta eo jej im epepen ko imaanłok raar katak. Ro raar jimor jab wōr ak kowaan naan eo an Anij kar ḥołke āliktata ebōjrak aer tōmak ilo E im meļokłok wunin aer wałok. Kom̄ naaj kememej ewi aorōk in kar ñan armej ro an Laii ñan bōk pilej ko rejinibūrōrō ipperłok ke raar em̄makūt jān Jerusalem. Jeje kein rekwojarjar raar kii ñan jelāłokjeň eo aer kōn Anij im itok eo an lqm̄oř eo an Kraist. Kumi eo juōn me “raar diwōjłok jān Jerusalem” ālkin an Laii eaar ejjełok jeje ko rekwojarjar, im ke ro ineen Laii raar ioon er enańin jilu ak emen buki iiō ko tokālik, kar ḥołke bwe “kajin eo aer raar ettoon; . . . im raar ka riab Eo ej aer ri Kōmānمان” (Omni 1:17).

Ilo tōre eo an Tyndale, jab jelāłokjeň kōn jeje ko rekwojarjar eaar ɬap kōnke armej rejjab maroń bōk juōn Baibōl, elaptata ilo juōn kajin eo renaaj kar meļeļe. Rainin Baibōl eo im jeje ko rekwojarjar jet epidodo būki, mekarta ewōr juōn eddōkłok in kōwaan kōn jeje ko rekowjarjar kōnke armej rejjab kōpełłok bok ko. Kōn menin em̄oj aer meļokłok men ko ro jibwier im jimmaer raar jelā.

Jeje ko Rekwojarjar rej Jumæ Riab

Anij ej kōjberbal jeje ko rekwojarjar ñan kajimweik ḥōmṇak pōd, iminene ko repōd, im jerawiwi kōn jorrāān ko an. E ej juōn jemen em̄مان me ej kōjparok kōj jān eñtaan im būrom̄oj iddik im ejja ilo tōre eo wōt jipań kōj tōpar aorōk kwojarjar eo ad. Jeje ko rekwojarjar, ñan waanjońak, kakkure tōmak eo etto me em̄oj an bar rool tok ñan buñbuñ ilo tōre in ad—tōmak eo an Korihor bwe ejjełok lukkuun joñak ko an mour, bwe “jabdewōt armej ej jeram̄مان [ko] ekkar ñan jelāłokjeň eo an, im bwe jabdewōt armej ej anjø [ko] ioon ekkar ñan an kajoor; im jabdewōt men juōn armej [ej kōm̄مان] ejjełok ruōn” im “bwe ñe juon armej [ej] mej, bwe [ej] jem̄łok eo” Alma 30:17–18). Alma, eo eaar jerbal ippān Korihor, eaar jab kōtłok bwe ɬaddik eo nejin make Corianton, ilo pere kōn mōol eo im meļeļe ko an juōn kakien an mour kwojarjar. Corianton kar lōñ ruōn kōn jerawiwi an mōm an kanniōk, im jemen eaar kōnono ñan e ilo iakwe ak alikkar: “Kwōjjab jelā ke, nejū ɭaan, bwe men kein rej kajjōjō imējān Irooj; aaet, kajjōjötata ioon aolep jerawiwi otjemjełok ijelökin wōt kōtqorłok bōtōktōkin ro ejjełok rueer ak karmejete Jetōb Kwojarjar?” (Alma 39:5).

Ilo juōn oktak eo elikieo jān ta eo armej kar ḥōmṇak kake epepen em̄ootłok, elōñ rainin renaaj kar iakwelel ippān Alma kōn aorōk eo an jerawiwi in mōm an kanniōk. Ro jet renaaj kar akweel bwe aolep rej juōn wōt, ak bwe iakwe eo an Anij ej kōtłok. Eļaññe ewōr juōn Anij, rej ba, Ej jołok aolep jerawiwi im kabōd kōn An iakwe kōj—ejjełok aikuj in ukwełok, ak elaptata, juōn

pok ebwe. Emōj aer pijaik Jisōs eo ekōnaan bwe armej ren jerbal ñan jimwe, bōtaab eo ejjab kōm̄an aikuj ko ioon mour ko aer make im mweil. Bōtaab juōn Anij in iakwe ejjab kōtłok bwe jān katak jān eñjake eo ekabūromōjmoj bwe “jerawiwi ejjañin kar mōñōñō” (Alma 41:10; lalr barāinwōt Hilamōn 13:38). Kien ko An rej ainikien eo emool im kōjparok eo ad nae metak ko ad make. Jeje ko rekwojarjar rej alikkar bwe m̄ool in mōñōñō ejjab pād ilo kowaan jimwe eo an Anij, ak kajioñ jołok kajen ko an jerawiwi, bōtaab ilo ukwel̄ok im jeorłok bōd kōn jouj in pinmuur eo an Nejin Anij (lale Alma 42).

Jeje ko rekwojarjar rej katakin kōj pedped ko im aorōk ko raorōk an mour ñan pād jukjuk in pād eo, ekoba m̄ool, eddo, jab lōm̄ak kon e make, wujlepłok, im iakwe eo emool. Jej lo pija ko robrak kōn kōjeram̄an ko me rej itok jān kautiej pedped ko remool barāinwōt jorrāān ko rellap rej wałok ñe kajjojo ak jukjuk in pād ko rej kakkuri pedped ko remool. Meñe ej ilo Rom eo etto, Amedka eo ekāāl ak ijōko jabdewōt, ijo m̄ool ko an jeje ko rekwojarjar rej kowaani ak kakkuri, pedped eo an mour in aorōk an jukjuk in pād ej rub im mōjñō ālkin ej wałok kaje. Ilo iien, ejjel̄ok jabdewōt ñan rejtake doulul ko me rej rejtake jukjuk in pād eo.

Jeje ko Rekwojarjar rej Bōktok Kōj ñan Kraist, Ad Rilom̄or

Ilo jemłokin, kōttōpar eo ełaptata an aolep jeje ko rekwojarjar ej ñan kobrak jetōb ko ad kōn tōmak ilo Anij Jemed, im ilo Nejin Jisōs Kraist—tōmak bwe Rej pād, tōmak ilo karōk eo an Jemed ñan mour jab wapanpan im mour indeeo, tōmak ilo Pinmuur eo im Jerkakpeje eo an Jisōs Kraist eo ej kapidodoik karōk in mōñōñō in, tōmak ñan kōm̄an bwe gospel eo an Jisōs Kraist en iał in mour eo ad, im tōmak ñan jelā “bwe ren jelā kwe wōt Anij e m̄ool, im Jisōs Kraist, eo Kwaar jilkintok.” (Jon 17:3)

Naan eo an Anij, ãinwōt an Alma kar ba, ej ãinwōt juōn ine kar kalbwini ilo būruwōd me ej kwałok tōmak ilo an jino eddōk ilowaad (lale Alma 32:27–43; lale bar Rom 10:13–17; D&C 50:14). Tōmak ejjamin itok jān ekkatak kōn bok ko etto ãinwōt juōn jelāłokjeń erreo bukōte. Ejjamin itok jān ekkatak kōn armej ro etto rej kōb im loi. Ejjamin itok jān kein ekkatak ko an scientific. Jekdoon ta ejjamin itok jān kam̄ool menin bwilōñ ko. Men kein rej itok jān kam̄ool eo an Jetōb Kwojarjar ñan jetōb ko ad, Jetōb ñan jetōb, ilo ad roñjake ak riiti naan eo an Anij. Im tōmak ej rittołok ilo ad wōnmaanłok ñan mōñā naan eo.

Bwebwenato ko an jeje ko rekwojarjar kōn tōmak an ro jet rej jerbal ñan kōkajoorłok ko ad make. Jej kememej tōmak eo an juōn riutiej eaar kōm̄an bwe Kraist en kemour eo rikarejeran meñe ejjab loe e (lale Matu 15:5–13; Mark 7:25–30), im kemour eo an jiroñ eo nejin kōrā in Gentile eo kōnke jinen eo ettā enaaj kar bōke, ilo kōnono kake, jekdoon itipidikdik in mōñā ko jān tebōł eo an Maajta eo (lale Matu 15:22–28). Jej roñ jañ in eñtaan eo an Job, “Meñe e maroñ

mān eō, inaaaj kōjatdikdik wōt kōn E” (Job 13:15), kwałqök ilo dān in kemjalal “I jelā bwe aō Rilomor ej mour wōt, im ilo iien eo āliktata Enaaj jutak ioon lał in; . . . [im] ālkin an jako kilō, ilo ānbwinnō in wōt, inaaaj lo Anij” (Job 19:25). Jej roñ im bōk peran jān kije eo an rikanaan eo edik, kar matōrtōr im kaeñtanān nana jān elōñ ritto ro—“Iaar lo juōn visōn; Iaar jelā, im Iaar jelā bwe Anij eaar jelā, im Ijjab maroñ kowaan e, jimor jumāe ñān aō kōm̄māne” (Joseph Smith—History 1:25).

Kōnke rej kōmeļeļeik katak eo an Kraist, Jetōb Kwojarjar ej itok ippān jeje ko rekwojarjar eo ej jerbal eo an ej ñān kwałqök kamool eo an Jemen im Nejin (lale 3 Nipai 11:32). Kōn menin, riiti jeje ko rekwojarjar ej juōn wāween jej bōk Jetōb Kwojarjar. Emool, jeje ko rekwojarjar ej letok kōn Jetōb Kwojarjar jān jinojn (lale 2 Piter 1:21 im D&C 20:26–27; 68:4), im ejjab Jetōb eo wōt emaroñ kwałqök kamool eo an mōol eo ñān kom̄ im ñā. Lukkuun ekkatak jeje ko rekwojarjar, kejōkļojet. Kōlmenļoļkjeņ im jar kaki. Jeje ko rekwojarjar rej madenļok im renaaj bōktok kakobaba in madenļok.

Watwat e ḥap in kōjeram̄man eo ad ñān wōr Baibōl eo Ekwojarjar im jet 900 peij in jeje ko rekwojarjar, ekoba Bok in Mormon eo, Doctrine and Covenants, im Pearl of Great Price. Innem watwat e bwe, ilo kakobaba, naan ko an rikanaan ro kar kōnono kaki ilo aer emmakūt kōn Jetōb Kwojarjar ilo jikin ko āinwōt in, eo Irooj ej kūr jeje ko rekwojarjar (lale D&C 68:2–4), itok ñān kōj enañin aolep iien kōn tipi, radio, Intōrnet, satellite, CD, DVD, im ilo jeje. Ij tōmak bwe ejjañin kar ilo bwebwenato armej elapļok aer jeram̄man kōn joñan lōñ in jeje ko rekwojarjar, im ejjab menin wōt, bōtaab aolep māan, kōrā, im ajri remaroñ wōr aer im ekkatak kōn kape eo an make kōn bok kein rekwojarjar, elaptata ilo kajin eo aer make. Ewi joñan an naaj kar kabwilōnlōñ an wałqök ñān armej ro ilo tōre eo an William Tyndale im ñān armej ro rekwojarjar ilo epepen ko mōktaļok! Emool kōn jeram̄man in Irooj ej jiroñ kōj bwe aikuj ko ad ñān kōjerbal jeje ko rekwojarjar ej wōnmaanļok elapļok jān ilo jabdewōt iien mōktaļok. Jān wōnmaanļok wōt ilo kwojkwoj ioon naan ko an Kraist bwe enaaj jiroñ kōj aolep men ko jej aikuj kōm̄māni (lale 2 Nipai 32:3). Emōj aō kar ekkatak im kejōkļoļkjeņ kōn jeje ko rekwojarjar, im ilo iien Easter in, Ij kwałqök aō naan in kamool kōn Anij im Nejin āinwōt ilo aer wałqök ilo jeje ko rekwojarjar, ilo etan Jisōs Kraist, amen.

AKAKEMEMEJ KO

1. Laajrak in jipañ ko rekar etali ñān meļeļe eo kōn William Tyndale: David Daniell, *The Bible in English* (2003), 140–57; Lenet Hadley Read, *How We Got the Bible* (1985), 67–74; S. Michael Wilcox, *Fire in the Bones: William Tyndale—Martyr, Father of the English Bible* (2004); John Foxe, *The New Foxe’s Book of Martyrs* (1997), 121–33; “William Tyndale,” http://en.wikipedia.org/wiki/William_Tyndale; accessed Pepode 28, 2010.
2. Lale intōrpiu eo an Richard Neitzel Holzapfel, ilo Michael De Groote, “Questioning the Alternative Jesus,” *Deseret News*, Nobōm̄ba. 26, 2009, M5.